

Смірнова Анна Олександрівна,

здобувач вищої освіти зі спеціальності «Право» факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, Університет державної фіскальної служби України, 08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, тел.: (04597) 60-294, e-mail smirnovanna1999@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0427-0094>.

Туровська Анастасія Сергіївна,

здобувач вищої освіти зі спеціальності «Право» факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, Університет державної фіскальної служби України, 08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, тел.: (04597) 60-294, e-mail sergeevna_99@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5497-4562>

Полуніна Лілія Валентинівна,

старший викладач кафедри фінансових розслідувань факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, Університет державної фіскальної служби України, 08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, тел.: (04597) 60-294, e-mail Lpolunina1979@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8898-2162>.

СПРОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТЕКЦІЇ БРЕХНІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті аналізується одна із актуальних проблем застосування поліграфа під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, а саме правове регулювання та законодавче закріплення детекції брехні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Ефективність використання поліграфа під час досудового розслідування добре доведена дослідницькою практикою у багатьох країнах світу. У той же час, застосування поліграфічних прийомів не передбачено в кримінальному судочинстві в Україні через низку факторів, серед яких, по-перше – юридична відсутність регулювання в законодавчих актах, по-друге – це відсутність напрацювань з розвитку та забезпечення необхідної інструментальної та методичної бази.

Багато вчених і практиків не сумніваються в ефективності використання поліграфів у боротьбі зі злочинністю. У той же час процес його застосування вимагає збалансованого підходу до питання правового регулювання, який базується не лише на світовому досвіді використання «детектора брехні», а й на традиційних особливостях сучасного кримінального судочинства.

Аналізуючи діюче законодавство України, ми можемо зробити висновок, що поліграф в нашій країні – це «перевірка бажаних людей на їх чесність». У той же час, як показує практика, людина, якій немає чого приховувати, добровільно висловлює бажання пройти таке дослідження.

Слід зазначити, що використання поліграфів практикується у багатьох країнах світу, результати яких розглядаються як докази. Протягом багатьох років пристрої виявлення брехні використовувались у боротьбі зі злочинністю в понад 20 країнах, включаючи США, Швейцарію, Японію, Туреччину та інші. Там побудовані спеціальні лабораторії, які обслуговуються кваліфікованими фахівцями. Деякі з останніх поліграфів можуть реєструвати безконтактно більше десятка різних психіатричних параметрів людини, динаміка яких аналізується вбудованим комп'ютером. Точність діагностики причетності осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, забезпечується у межах 75–100%.

Ключові слова: детекція брехні, правове регулювання, поліграф, поліграфічні прийоми, досудове розслідування, кримінальне правопорушення.

Smirnova Anna Oleksandrivna,

graduate of the Faculty for tax police officers training, retraining and professional development at the University of the State Fiscal Service of Ukraine, 08205, Irpin, st. University, 31, tel. : (04597) 60-294, e-mail smirnovanna1999@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0427-0094>.

Turovskaya Anastasia Sergeevna,

graduate of the Faculty for tax police officers training, retraining and professional development at the University of the State Fiscal Service of Ukraine, 08205, Irpin, st. University, 31, tel. : (04597) 60-294, e-mail e-mail Lpolunina1979@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8898-2162>.

Polunina Liliya Valentinovna,

senior lecturer of the department of financial investigations at the Faculty for tax police officers training, retraining and professional development at the University of the State Fiscal Service of Ukraine, 08205, Irpin, street University, 31, tel. : (04597) 60-294, e-mail Lpolunina1979@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8898-2162>.

ATTEMPTS TO LEGAL REGULATION OF LIE DETECTION DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

Abstract. The article analyzes one of the pressing problems of the use of polygraph in the pre-trial investigation of criminal offenses, namely, the legal regulation and legalization of the detection of lies during the pre-trial investigation of criminal offenses. The effectiveness of using polygraph in the course of pre-trial investigation is well proved by research practice in many countries of the world. At the same time, the use of polygraph methods is not provided for in criminal proceedings in Ukraine due to a number of factors, among which, firstly, the legal lack of regulation in legislative acts, and secondly, the lack of developments in the development and provision of necessary instrumental and methodological basis.

Many scientists and practitioners have no doubts about the effectiveness of the use of polygraphs in combating crime. At the same time, the process of its application requires a balanced approach to the issue of legal regulation, based not only on the world experience of using «lie detector», but also on traditional features of modern criminal proceedings.

Analyzing the current legislation of Ukraine, we can conclude that the polygraph in our country is a «test of people who want to be honest». At the same time, as practice shows, a person who has nothing to hide voluntarily expresses his desire to undergo such a study.

It should be noted that the use of polygraphs is practiced in many countries of the world, the results of which are considered as evidence. For many years, lie detection devices have been used in the fight against crime in more than 20 countries, including the United States,

Постановка проблеми. На сьогодні можливість впровадження поліграфічної технології в Україні повністю залежить від прийняття відповідних правових інструментаріїв на державному рівні. Слід зазначити, що діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не має прямого посилання на можливість використання поліграфів у кримінальних провадженнях. Так само жодних намагань врегулювати це питання не має і в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Разом з тим, згадані нормативно-правові акти не забороняють використання поліграфа при отриманні показань від учасників кримінального провадження за їх добровільною письмовою згодою. Такі дослідження проводяться з дотриманням ч. 2 ст. 28 Конституції України, тобто жодна особа не може піддаватися медичним, науковим або іншим експериментам без її незалежної згоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання детекції брехні розглядалася у працях: В. Ю. Шепітьком, С. М. Злепком, І. П. Усіковим, В. В. Чернейем, В. І. Василичуком, В. П. Захаровим, О. І. Козаченком, С. К. Делікатним,

Switzerland, Japan, Turkey and others. Special laboratories have been built there and are maintained by qualified professionals. Some of the latest polygraphs can record contactlessly more than a dozen different psychiatric parameters, the dynamics of which are analyzed by a built-in computer. The accuracy of diagnosing the involvement of persons suspected of committing a crime is ensured within the range of 75-100%.

Keywords: lying detection, legal regulation, polygraph, printing techniques, pre-trial investigation, criminal offence.

Ж.Ю.Половніковою, В.В.Матвійчуком, Д. Й. Никифорчуком, , Ю. Ю. Орловим та іншими науковцями. Однак, єдиного висновку щодо правового регулювання та законодавчого закріплення такого дослідження вони не дійшли, що потребує додаткового розгляду та аналізу даного питання.

Метою статті є дослідження та виявлення проблем правового регулювання детекції брехні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Поліграф – це багатоцільовий пристрій, призначений для одночасного запису дихання, артеріального тиску, біотоків мозку, серця, м'язів та інших фізіологічних процесів [1]. Інструменти цього класу широко застосовуються в клінічній медицині, біомедичних та психологічних дослідженнях, прикладній психофізіології, одним з розділів якої є визначення брехні. Спеціальні психофізіологічні дослідження – складний багатоетапний процес, під час якого поліграф виконує єдину функцію – відповідає на питання, задані ефемерністю людського тіла (протягом декількох секунд). Коло фізіологічних процесів, що підлягають апаратному контролю в процесі

помилкового виявлення, включає: дихання людини, активність його серцево-судинної системи та зміну електричного опору шкіри [2].

У рамках оперативно-розшукової діяльності поліграфи можуть бути законно використані для перевірки правдивості свідчень очевидців щодо інциденту на громадських засадах [3].

Сьогодні існує багато можливостей використовувати науково-технічні засоби для виявлення та розкриття брехні у розслідуванні злочинів. Однак ні чинний КПК України, ні законодавство України не визначають порядок їх застосування та можливість використання отриманих результатів як доказів. Зараз розроблено кілька приладів виявлення брехні. До них належать: ЖК, фоноскоп, аналітичні комплекси аналізу магнітного сигналу та аналізатори напруги, але найефективніший та найпростіший у використанні є поліграф.

Певне коло вчених та практиків мають різні думки щодо позиції та підходу поліграфістів, які ґрунтуються на об'єктивних принципах та суб'єктивних підходах до цього науково-технічного інструменту. Наприклад, деякі вчені прямо відкидають використання поліграфів, закликаючи не порушувати конституційні норми, що гарантують права та свободи людини. Наприклад, В. О. Коновалов вважає неможливим використання поліграфа через практичну відсутність розумної експериментальної бази [4, с. 180–181]. У той же час, цей парадокс підтримує Т. Р. Морозов, який підкреслює, що вітчизняна наукова література не лише не враховує практику широкого використання поліграфів у поліції, державних органах та кримінальному судочинстві розвинених країн, але й практику та досягнення відомих вітчизняних поліграфологів [5, с. 229]. Інші ж підтримують подальше впрова-

дження цього науково-технологічного інструменту у діяльність правоохоронних органів, маючи на увазі конкретні нормативно-правові документи.

Обґрунтованість впровадження психофізіологічних обстежень і, відповідно, висновків поліграфа на досудовому розслідуванні та під час тестування вже доведені досвідом зарубіжних країн, таких як США, Японія, Канада, Ізраїль тощо. Нещодавно до списку цих країн приєдналася Росія, де за останні 20 років успішно використовується поліграфна експертиза. Тобто можна стверджувати, що психофізіологічний метод виявлення брехні став популярним і застосовується у багатьох країнах світу. У деяких країнах результат поліграфа вважається достатнім для притягнення до відповідальності. В Україні, хоча окремі фірми також надають такі послуги, вони не є всеосяжними через відсутність законодавчого визначення стандартів таких досліджень, що, звичайно, призводить до неякісного розгляду результатів, досягнутих за допомогою поліграфів.

Однак питання нормативно-правового закріплення процедур проведення поліграфічних досліджень залишається відкритим, як і методологія його функціонування, кваліфікація та дотримання організаційних умов, по-перше, можливі помилки та по-друге, неможливість перевірити результати, що є необхідною умовою для визнання дослідження у кримінальному судочинстві [6, с.13]. У наукових статтях на цю тему часто згадується, що використання висновків поліграфа як доказів під час досудового розслідування або судового розгляду іноді є останнім шансом людини довести свою невинність. Досудове розслідування не завжди може гарантувати повний аналіз та виявлення всіх доказів, тому в деяких випадках

послуги поліграфолога просто необхідні [5, с. 63].

В Україні використання поліграфа (детектора брехні) на сьогодні чітко не передбачено законодавством. Незважаючи на це, він використовується вітчизняними експертами для перевірки деяких працівників, їх родичів тощо. У той же час спеціалізовані державні установи не проводять психофізіологічні обстеження з використанням поліграфів. Загалом для такої експертизи не існує єдиної назви через відсутність законодавства щодо використання поліграфів. Так, у процедурних документах та на різних сайтах фахівців, які проводять такі іспити, використовуються різні назви: судово-психіатрична експертиза з використанням поліграфа, судово-психофізіологічна експертиза, судова психолого-фізична експертиза.

Світова практика використання поліграфів також свідчить про відсутність стійкого підходу до оцінювання результатів поліграфічних досліджень. У більшості країн результати психофізіологічного дослідження та опитування за допомогою детектора брехні не є прямими доказами і не можуть бути основою звинувачення. Це пов'язано із сумнівами щодо точності отриманої інформації. Так, США, Канада, Ізраїль, Японія, які є світовими лідерами у використанні поліграфів спецслужбами та іншими державними установами для перевірки певного кола осіб, включаючи цивільні та адміністративні справи перед судами, велику увагу приділяють наслідкам використання поліграфів у кримінальних провадженнях. Наприклад, у Сполученому Королівстві у 2007 році було прийнято Закон про контроль за правопорушниками, в якому закріплено, що засуджені за сексуальні правопорушення та, які підлягають умовно-достроковому звільненню, підлягають поліграфіч-

ному тестуванню. У випадку відкриття кримінального провадження в Англії, дані, зібрані за допомогою поліграфа, можуть розглядатися лише як докази, якщо вони не підтверджені іншими дійсними даними. На сьогодні в США не існує єдиної думки щодо можливої цінності використання детектора брехні. Можна стверджувати, що різноманітність правових рамок у більшості країн світу щодо використання поліграфів пов'язана з сумнівом у надійності результатів таких тестів.

Рівень нормативно-правового регулювання використання поліграфічних технологій у правозастосовній діяльності у світі можна розділити на чотири групи:

1) країни, де використання поліграфів регулюється окремим законом (США, Литва та Молдова);

2) країни, де використання поліграфа регулюється певними правовими нормами, включаючи широке коло соціальних відносин (Індія, Македонія, Польща, Туреччина, Сербія, Словенія, Канада, Угорщина, Чорногорія);

3) країни, де використання поліграфа регулюється підзаконними нормативно-правовими актами (Англія, Бельгія, Болгарія, Білорусь, Ізраїль, Південна Корея, Чехія, Росія);

4) країни, де використання поліграфа не регулюється (Латвія, Сінгапур, Японія) [6].

У той же час, можливість подальшого використання поліграфічних технологій в Україні певною мірою залежить від розробки відповідних правових інструментів на державному рівні [7].

Експерти вважають, що поліграф може бути законно використаний у процесі оперативного-розшукової діяльності для перевірки правдивості свідчень очевидців, заснованих на добровільних показаннях, але чинний Закон України «Про оперативно-роз-

шукову діяльність» не містить жодних відомостей щодо цього. Разом з тим, згадані нормативно-правові акти не забороняють брати показання учасників кримінального провадження із застосуванням поліграфів. Такі дослідження проводяться з дотриманням вимог ч. 2 ст. 28 Конституції України (жодна людина не може піддаватися медичним, науковим чи іншим експериментам без його згоди) [8]. Тобто, опитування з використанням поліграфічної методики повинно проводитися лише на добровільній основі, що відповідає загальній світовій практиці використання таких пристроїв. Процес перевірки на поліграфах повинен базуватися на принципах справедливості, неупередженості, професіоналізму. Певним кроком до регулювання використання поліграфів є запровадження у ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію», згідно з яким громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в міліцію, проходять перевірку на поліграфі за їх згодою [9].

Нині у правоохоронних органах України розроблено та затверджено декілька відомчих Інструкцій, які слугують правовою основою для проведення експертних досліджень з використанням поліграфа. Так, згідно з тимчасовою Інструкцією про порядок та умови проведення опитування осіб з використання технічних засобів одержання інформації в оперативно-розшуковій діяльності спеціалізованих підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, [7] дане опитування осіб відноситься до різновиду оперативно-розшукової діяльності.

Висновки. Питання нормативного регулювання використання поліграфічних технологій у правоохоронній діяльності потребують вирішення на законодавчому рівні. Питання ж ви-

користання поліграфічних досліджень на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень необхідно вирішити найближчим часом з метою більш ефективної та всебічної реалізації його результатів з метою реалізації такого принципу кримінального процесу, як невідворотність покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шепітько В. Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. Криміналістика : підручник. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
2. Злепко С. М., Павлов С. В., Коваль Л. Г., І. С. Тимчик І. С. Основи біомедичного радіоелектронного апаратуобудування. URL: http://posibnyky.vntu.edu.ua /b_ap/index.html.
3. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 480 с.
4. Свободный Ф.К. Полиграф в деятельности правоохранительных органов: проблемы и аспекты применения. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. 119-124 с.
5. Усіков І. П. Криміналістичні особливості формування висновків психофізіологічного дослідження на поліграфі як одного із процесуальних джерел доказів. Перша Всеукраїнська конференція поліграфологів, 2009. 130 с.
6. Семенов В. В. Психологические возможности распознавания ложности показаний. *Российский следователь*, 2009. 96 с.
7. Черней В. В. Напрями нормативного врегулювання та тактичного впровадження використання поліграфічних технологій у правоохоронній сфері. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. С. 5–12.
8. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

9. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

REFERENCES:

1. Shepitko, V.Yu., Konovalova, V.O., Zhuravel, V.A. (2016). *Kryminalistyka : pidruchnyk [Criminology : a textbook]*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

2. Zlepko, S.M., & Pavlov, S.V., & Koval, L.H., & Tymchyk, I.S. (n.d.). *Osnovy biomedychnoho radioelektronnoho aparatobuduvannia [Fundamentals of biomedical electronic equipment]*. Retrieved from http://posibnyky.vntu.edu.ua/b_ap/index.html [in Ukrainian].

3. Shepitko, V.Yu. (2008). *Dovidnyk slidchoho [Investigator's Handbook]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

4. Svobodnyi, F.K. (2008). Poligraf v deiatel'nosti pravoohranitel'nyh organov: problemy i aspekty primeneniia [Polygraph in the activities of law enforcement agencies: problems and aspects of application]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University* [in Russian].

5. Usikov, I.P. (2009). Kryminalistychni osoblyvosti formuvannia vysnovkiv psykhoфизиологического дослідження на поліграфі як одного із протсесуальних джерел дока-

ziv [Forensic features of forming the conclusions of psychophysiological research on the polygraph as one of the procedural sources of evidence]. *Persha Vseukrainska konferentsiia polihrafolohiv – The first All-Ukrainian conference of polygraph examiners* [in Ukrainian].

6. Semenov, V. V. (2009). *Psihologicheskie vozmozhnosti raspoznavaniia lozhnosti pokazanii [Psychological possibilities of recognition of false testimony]*. Rossiiskii sledovatel' [in Russia].

7. Cherniei, V. V. (2015). Napriamy normatyvnoho vrehuliuvannia ta taktychnoho vprovadzheniia vykorystanniia polihrafnykh tekhnolohii u pravookhoronni sferi [Directions of normative regulation and tactical implementation of the use of printing technologies in law enforcement]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs* [in Ukrainian].

8. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» [The Law of Ukraine «On the National Police»]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].